

ХУДОЖНЄ ОСМИСЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ У ТВОРЧОСТІ ПИСЬМЕННИКІВ-“ЛОГОСІВЦІВ”

Група “Логос”, окрім літературної діяльності, відзначається великою активністю у культурно-освітній сфері, адже сама назва угруповання “Логос” свідчить про його особливе призначення творення нації словом. О. Веретюк зазначає, що діяльність “логосівців” була насамперед діяльністю світоглядною, боротьбою за вплив на суспільну свідомість, протидією зростаючим впливам прокомуністичних угруповань. Програма групи виникла як опозиція до войовничого матеріалізму і була пов’язана з духовним світовідчуттям, католицькою етикою та релігійним розумінням призначення митця [2, с. 19]. Теоретики “католицької літератури” (О. Мох, Т. Коструба) не обмежували сфери мистецтва, не ставили якихось вимог до тематики художніх творів, але радили підходити до творчості з позицій християнського персоналізму і неотомізму, спираючись на працю Ж. Марітена “Мистецтво і мудрість” та виходячи з учення І. Канта про естетичне задоволення (насолоду) як мету художньої творчості.

Група католицьких письменників “Логос” сформувалася довкола християнського часопису “Поступ”, видання якого було ініційоване Марійським Товариством Молоді. Лілія Гром’як зазначає, що релігійність і національна ідея – два основні чинники, які визначали обличчя “Поступу” протягом усього періоду його існування. Мета і завдання часопису формувати свідомого українця –патріота, українця-християнина з неординарним, сильним, гармонійним, великим характером, прищеплювати молодому поколінню високі цінності, які змогли б стати надійним дороговказом у майбутньому [4, с. 131]. З цією метою у часописі публікувалися статті, які давали орієнтири, як правильно формувати сильний характер, виховувати гармонійну особистість без серйозних духовних вад. Майбутнє України “логосівці” вбачали не в “клясовій боротьбі” чи в “заложенні шовіністичної держави”, а в примноженні тих дарів, які Бог дав українській нації. О. Василь Мельник (Лімниченко) у публіцистичній праці “Післанництво українського народу” писав: “Кожен християнин повинен пізнати, до чого Бог призначив його нарід (...) Кожен з нас повинен собі ясно здати справу з цього, яке післанництво українського народу є історичне, тобто, яке післанництво українського народу є від Бога! А пізнавши його,

кожен з нас зі свого боку своїми скромними силами повинен змагати до здійснення того всенародного історичного завдання, яке від Бога!” [9, с. 707].

У художній творчості “логосівці” намагалися осмислити і художньо прокоментувати події української історії першої половини ХХ ст. Католицькі письменники відважно вказували на недоліки українського характеру, вони не мирилися з безпринципністю і нерішучістю, тому о. Василь Мельник писав: “«Дивитись на лихо народу в день погибелі його» (Авд. 1:13) з заложеними руками це злочин” [9, с. 549].

Причини численних невдач, які спіткали Україну на початку ХХ ст., “логосівці” шукали в духовному відступництві від Бога і високих духовних вартостей. “Відпад людини від Бога це один з найбільших прокльонів нашого часу” [9, с. 566]. Письменники осмислювали лихоліття крізь призму біблійної історії, в якій простежується певна закономірність: кожне відкинення Бога несло за собою руїну – війни, полон, пошесті, голод та ін. Таким чином, твори “логосівців” рясніють біблійними алюзіями і ремінісценціями, які допомагають адекватно оцінити стан тогочасної України. Так, наприклад, в о. Василя Мельника є низка публіцистичних статей, в яких він, за допомогою Євангелія, дає коментар на проблеми сучасного йому суспільства. Це такі статті, як “Де наші предтечі”, в якій порушується питання національного лідера, “Що ви думаєте про Христа?”, де автор переконує у тому, що усі наші біди – це наслідок відвернення від Бога, єдиний рятунок для нації – дбати про святість кожного зокрема, а особливо провідників народу, “Кого з двох ви бажаєте?”, у якій письменник застерігає, що українська нація опинилася перед вибором, який визначить її подальшу долю, Христос чи розбійник Варавва, в образі якого проглядається злочинна комуністична система.

Письменники-“логосівці” часто послуговуються образами старозавітних пророків, зокрема Ісаї, Авдія, Амоса, Єремії, які попри те, що були сумлінням давніх євреїв і сміливо викривали їхні пристрасті, все ж були великими і справжніми патріотами свого народу, плакали над його упадками і скеровували на правильний шлях. Зрозуміти глибину падіння людини ХХ ст. допомагає художньо опрацьований “логосівцями” образ-символ “п’яного Вавилону”. Отець Василь Мельник уважає, що людина його часу

страждає такими моральними вадами, як духовна порожнеча, моральна інерція, ідеологічна розгубленість.

В умовах, які склалися в Україні міжвоєнного періоду ХХ ст., великої ваги набуває теза про те, що “правдивий католицизм є противенством денаціоналізацій”, а Г. Лужницький, один із очільників “Логосу”, називає підвалини “українського” католицизму: “земля-батьківщина, родина, любов ближнього, праця у повній відданості Богові – це підвалини того світогляду, який, незалежно від віровизнання українця, є по своїй суті католицький” [8, с. 202].

Микола Гдакович називає Григора Лужницького “візитною карткою літературної групи «Логос», найбільш обдарованою, творчою особистістю” [3, с. 167]. Він виховувався у високоосвіченій, з давніми українськими традиціями родині Лужницьких, у щоденному житті якої завжди домінували слова: Бог, Народ і Воля. Творча біографія письменника – яскрава і багатогранна. Варто згадати, що він автор понад 500 художніх, наукових, науково-популярних праць, численних публіцистичних творів, оглядів, нарисів, рецензій. Поезія не була провідною у його творчості, адже поетичний доробок Григора Лужницького порівняно незначний: збірка віршів “Вечірні смутки. Настрої” (Прага – Львів, 1924) і ще два десятки віршів.

Григор Лужницький зробив значний внесок в українську літературу своєю прозою, він працював здебільшого у жанрах sensationної повісті та кримінального роману. Прозові твори виходили під псевдонімами: Б. Поляннич, Р. Жданич, Р. Сенечільський, С. Ордівський. Починаючи з 1927 р. і до війни, щорічно з’являються нові оповідання, есе, нариси спогади: “Або плач або кров” (1927), “Смерть Куна з Кунсвальду” (1927), “Свист” (1927), “Перша ніч” (1928), “Мій перший подвиг” (1928), “Чорний сніг” (1928), “Генерал барон Гатаяма” (1928), “Марево війни» (1928), «Кімната з одним ходом” (1931), “Гальо, гальо, напад на банк” (1932), “Годинник з надбитим склом” (1933), “Стріл уночі” (1934) та ін. Наталія Пазуняк зазначає, що тематика прозових творів Б. Поляннича взята переважно з українського підпільного руху в Галичині, яка після Першої світової війни опинилася під польською окупацією. Різні прояви несправедливості й бруталності окупантів, що намагалися знищити дух незалежності серед свідомого українського населення, викликали завзятий спротив борців за волю України, що виявили свою активність у підпільній організації УВО.

Неабиякою спонукою до створення повістей про українське підпілля могло бути знайомство з провідниками руху – полковником Євгеном Коновальцем і полковником Романом Сушком. “Він відчував, що його праця перебуває немовби під патронатом учасників підпільного руху, тож свідомість цього зміцнювала його натхнення” [10, с. 256].

Починаючи з 1937 р., Григор Лужницький пише більші за обсягом прозові твори на історичну тематику. У сенсаційних (тобто пригодницьких) історичних повістях Г. Лужницького “Багряний хрест” (1937), “Срібний череп” (1937), “Чорна ігуменя” (1938) – непримиренна опозиція двох світів – українсько-козацького і російсько-московського [1, с. 171]. Ці твори сприймаються як трилогія, час дії – останні місяці життя Богдана Хмельницького та перші роки по його смерті. Повісті позначені негативним ставленням автора до черні та “степу”. Стефанія Андрусів висловлює такі міркування про історичну прозу письменника: “Історичні повісті Семена Ордівського, безсумнівно, найбільшою мірою виражають суть ревізії козацької теми, міфу козацтва в тодішній українській національній свідомості, процесу нового структурування українського історичного дискурсу на засадах ладу, порядку, ієрархії ідеологічних та морально-етичних цінностей” [1, с. 182].

Виїхавши до США, письменник захоплюється пригодницькою і сенсаційно-шпигунською тематикою. Так, у 1950 р. з’являється його твір “О-313” про Європу у роки після Другої світової війни, у 1951 – “Генерал W” про наступ тоталітарних режимів комунізму і нацизму, у 1957 – “Вершники смерті” з часів Івана Виговського, у 1963 – “Замок янгола смерті” про Кирила Розумовського та Григорія Орлика, у 1969 – “Сім золотих чаш” з доби Івана Мазепи.

Григор Лужницький опрацьовував історичну тематику і в драматургії. Окрім відомих релігійних драм (“Посол до Бога”, “Голгота”, “Ой зійшла зоря над Почаєвом”, “Сестра-воротарка”), комедій (“Акорди”, “Муравлі”), він писав історичні драми – “Дума про Нечая”, “Ой Морозе, Морозенку”, “Січовий суд”, “Лицарі ночі” та інші.

Також Григор Лужницький залишив після себе серйозні наукові студії з історії Церкви в Україні: “Історичні основи українського католицизму”, “Християнство в країні в часах княгині Ольги”, “Українська Католицька Церква і Козаччина”, “Рим, Україна і монголи”, “Микола Костомаров і переслідування української церкви на Холмщині”, “Святий Йосафат Кунцевич і галицьке

москвофільство”, “Манівці польського католицизму – у 30-літні роковини вступлення на митрополичний престіл Кир Андрея”, “Вплив української національної революції на боротьбу за автокефалію Української Православної Церкви” та ін. Список праць, присвячених Церкві, охоплює понад 150 позицій.

Таким чином, Григор Лужницький часто звертався до героїчних сторінок нашої історії, найчастіше доби козацтва, щоб в умовах наступу на Українську Церкву і Державу виховувати молоде покоління в душі патріотизму.

Ще один талановитий “логосівець”о. Василь Мельник (Лімниченко) – душпастир, проповідник, публіцист, просвітянський діяч, поет, прозаїк, драматург. Його творчість представлена збірками поезій “З війни”, “Хуртовина”, “Клонюсь”, “Дзвонять дзвони”, п’єсою “Убите щастя”, повістю “Верховинець”, а також публіцистикою “Українські хрестоносці” та “Релігія і життя”. Л. Гром’як так відгукується про творчість письменника: “Спадщина о. В. Мельника (Лімниченка), якою б нерівною була за художньо-естетичними прикметами, свідчить про неперервність християнської традиції в українській літературі, про нездійсненність відриву релігії від національно-політичних інтересів носіїв християнської віри” [6, с. 818].

Історична тема у письменника Василя Мельника найповніше присутня у поезії. “Тематика і пафос збірок о. В. Мельника (Лімниченка) «З війни» (1920) і «Хуртовина» (1921) – це картини і настрої, що переживалися людьми під час війни як страшна хуртовина. Мотиви смерті січових стрільців у бойових походах, страждань їх матерів, дружин, наречених, дітей супроводжувалися елегійно-драматичними настроями, які виливалися в пісні на «сумну нуту»” [6, с. 790]. Прикметно, що свою першу збірку поет присвятив “Борцям за самостійність України”.

У поезії глибоко відчувається священниче служіння о. Василя Лімниченка, він намагається збагнути перипетії української історії, особливо її трагічні сторінки у світлі біблійних подій. ХХ ст. в Україні ознаменоване тяжкими випробуваннями як у долі конкретної особи, так і в долі нації. Тому стає зрозумілим і виправданим таке часте використання мотиву Голготи, розп’яття, страждаючої Богоматері в українській літературі. Чого варті лише такі шедеври, як “Скорбна мати” Павла Тичини та “Mater Dolorosa” (“Скорбна Мати”) Богдана-Ігоря Антоновича. Письменники католицької групи “Логос”,

творчість яких позначена особливим пієтетом до Богородиці, теж не оминають нагоди, щоб задекларувати образ терплячої Богоматері як символу страждання. Прикметно, що в такому контексті образ Божої Матері часто “націоналізується”, набирає ознак типової української матері, яка втрачає своїх дітей у воєнне лихоліття. Саме такою тональністю наповнений вірш о. В. Мельника (Лімниченка) “На сумну нуту” із циклу “Смерть”: “Біліє в полі серед ночі / Новий з беризоньки хресток: / От там замкнув навіки очі / Її надія вся, синок...” [9, с. 14]. У цьому творі образ Богородиці Страждаючої виводить проникливого читача на ще ширші контекстуальні обрії, оскільки символізує Україну, яка оплакує своїх синів.

У творах о. Василя Мельника прочитується апокаліптичне бачення історії людства, у цьому ключі варто розуміти й події, сучасником яких був автор: “І ця війна, ця боротьба вогниста / Згуртує всіх людей під два прапори, / Під знамено Христа і антихриста, / Із кличем змагів: “Хто кого поборе?” [9, с. 151].

Підсумовуючи, зауважимо, що о. Василь Лімниченко виклав у поетичній формі програму національно-визвольних змагань, оперту на міцні християнські традиції.

“Чи не найсильнішим ліриком” серед логосівців називає Теофіл Коструба [7, с. 120] о. Степана Семчука (1899–1984) – поета, журналіста, публіциста. Богдан Романенчук зауважує, що вже своєю першою збіркою “Метеори” (1924) поет задекларував увесь сенс його творчості саме у необхідності виконання кожним українцем суспільного обов’язку, продемонстрував, що він чи не найбільш активний поет поклику до боротьби за державність України [11, с. 242]. Твори о. Степана Семчука пронизані трагізмом, який увиразнюється через образи-символи смерті, боротьби, страждання: “Ой над Сяном тихо гнуться / Хвиля та лоза... / Ой над Сяном хрест і маки, / Іскра та сльоза... / А під вечір б’ють поклони: / Ой! Моє дитя! / У зітханнях ждуть ікони: / Тут буде борня!” [12, с. 6].

С. Семчукові вдалося видати такі збірки поезій: “Воскресення” (1927), “Фанфари” (1931), “Рефлексії” (1965), “Джерела” (1966), “Поеми” (1967), “Світлість думки” (1970), “Навколо світу” (1971), а також біблійні оповідання “Пророки” (1927). Він є автором декількох історико-літературних статей, зокрема “Берестейська унія”, “Начерк українського письменства”, “Наша Холмщина” та інших.

У поетичній збірці Олександра Моха “Про те, що люблю я” (1924), яку він видав під псевдонімом Орест Петрійчук, історична

тематика відсутня, хоча Лілія Гром'як простежує у поезії окремі національно-патріотичні ідеологеми [5, с. 13].

Інші “логосівці” не залишили вагомої літературної спадщини, проте навіть незначний доробок свідчить про їхнє замилювання художнім осмисленням визначних історичних подій. Як зазначає Теофіл Коструба [7, с. 122], Петро Сосенко встиг видрукувати початок історичної повісті з часів Хмельниччини “Чайка” та оповідання “Вона явилась їм” і “Кривоокі голови” з часів визвольної боротьби 1918 року. Адам граф де Монтрезор написав “Думу про Україну”. Роман Сказинський видав збірку новел “Записки олівцем”, “В падолистові роковини” й оповідання “Блукання велетнів”.

Отже, у 20 – 30-х рр. ХХ ст. літературна група “Логос” була популярним і впливовим католицьким об’єднанням. Її виникнення і розвиток стали мистецькою та ідеологічною відповіддю на вимогу часу. Проникнуті стурбованістю за долю свого народу, намагаючись протидіяти впливам матеріалізму, марксизму, письменники “Логосу”, окрім творчої праці, проводили всесторонню суспільно-політичну діяльність. Національну історію “логосівці” осмислювали в контексті біблійних подій, відповіді на актуальні питання часу знаходили на сторінках Святого Письма. Їхні твори на історичну тематику засвідчують невідривність істинного патріотизму від міцних християнських підвалин.

Спираючись на ідеї християнського персоналізму та волюнтаризму, “логосівці” творили культ духовно сильної особистості, здатної розпізнати негативні суспільні явища і протистояти їм з позицій практикуючого християнства. Таким чином, у комунізмі католицькі письменники вбачали загрозу не лише для держави, а й для кожної людини, яка покликана гармонійно розвиватися, дотримуючись насамперед Божих законів з чіткою ієрархією вартостей, серед яких особливе місце посідає любов до свого народу. Безперечно, християнство виключає, з одного боку, будь-які форми шовінізму, агресії, а з іншого – мириться і з безпринципністю, комплексами меншовартості, боягузством на особистому і суспільному рівнях.

Як у науково-популярних працях, так і в художніх творах, католицькі письменники активно осмислювали національні проблеми, моделювали тип національного героя, художньо інтерпретували українську історію. Автори оцінювали стан українського суспільства першої половини ХХ ст. з позицій

християнства, у подіях біблійної історії черпали відповіді на суперечливі, часто трагічні сторінки життя українського народу.

Література

1. Андрусів С. Семен Ордівський: “сенсаційні” повісті // Андрусів С. Модус національної ідентичності : Львівський текст 30-х років ХХ ст. : Монографія. – Львів : Львівський національний університет імені І. Франка, 2000; Тернопіль : Джура, 2000. – С. 171–181.
2. Веретюк О. Українське літературне життя у міжвоєнній Польщі : Видання. Постаті. Українсько-польські літературні контакти : навчальний посібник. – 2-е вид., доп. – Тернопіль : Тернопільська крайова організація Національної Ліги українських композиторів, 2001. – 123 с.
3. Гдакович М. С. Ідейно-естетична концепція “Поступу” (1921–1931 рр.) // Записки Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаніка : збірник наукових праць. Вип. 7/8. – Львів, 2000. – С. 163–172.
4. Гром’як Л. Ідейно-естетична концепція журналу “Поступ” // Наукові записки ТДПУ. Серія : Літературознавство. Вип. 4. – Тернопіль, 1999. – С. 130–135.
5. Гром’як Л. М. Особливості християнської поезії в Західній Україні 20-40 років ХХ століття : Мотиви, жанри, поетика : Львівська група письменників “Логос”: 10.01.01. – Автореф. дис. ... канд. філолог. наук. – Тернопільський державний педагогічний університет імені В. Гнатюка. – Львів, 2000. – 17 с.
6. Гром’як Л. М. Отець Василь Мельник – письменник Василь Лімниченко // Мельник Василь, о. (Василь Лімниченко). Релігія і життя (поезія, проза, драма, публіцистика, релігійні статті) / За заг. ред. проф. Р. Гром’яка; упорядник і післямова Л. Гром’як. – Тернопіль : Збруч, 1999. – С. 783–828.
7. Коструба Т. Що таке “католицька література”. Огляд української літератури в 1918 – 1938 рр. // Життя і Слово. Квартальник для релігії й культури. – Ватерфорд, 1948. – Ч. 1–2. – С. 55–68; 115–126, Ч. 3–4. – С. 238–250.
8. Лужницький Г. Історичні основи українського католицизму // Логос. Богословський кварталник. – 1954. – Т. 5, кн. 3, липень – вересень. – С. 196–202.
9. Мельник В., о. (Василь Лімниченко). Релігія і життя (поезія, проза, драма, публіцистика, релігійні статті) / За заг. ред. проф. Р. Гром’яка; упорядник і післямова Л. Гром’як. – Тернопіль : Збруч, 1999. – 830 с.

10. Пазуняк Н. Художня проза Григора Лужницького-Полянча // Записки НТШ : збірник праць і матеріалів на пошану Григорія Лужницького (1903 – 1990). – Львів, 1996. – Т. ССХІІ. Філологічна секція. – С. 256–264.
11. Романенчук Б. Західноукраїнська література між двома світовими війнами : 1919 – 1941 роки // Записки НТШ : збірник праць і матеріалів на пошану Григорія Лужницького. – Львів – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1996. – Т. ССХІІ. – С. 232–255.
12. Семчук С., о. Метеори : Поезії. – Прага – Львів, 1924. – 38 с.